

Borges Zrcadlo a maska

Když po vítězství nad Norem v bitvě u Clontarfu rozmlouval urozený král s básníkem, pravil:

„Pokud se nezaznamenají, ztratí i ty nejskvělejší hrdinské činy svůj lesk. Přeju si, abys na oslavu mého vítězství složil chvalozpěv. Já budu Aeneas, ty můj Vergilius. Myslíš, že dokážeš vytvořit dílo, jež nás oba učiní nesmrtelnými?“

„Ano, urozený králi,“ odpověděl básník. „Jsem Ollam. Po dvanáctero zim jsem navštěvoval kursy metriky. Umím zpaměti tři sta šedesát bájí, které jsou základem skutečné poezie. Ve strunách mě harfy jsou zaklety cykly ulsterských a munsterských zpěvů. Zákony mě opravňují hýřit těmi nejarchaičtějšími jazykovými výrazy a nejsložitějšími metaforami. Ovládám tajné písmo, jež ochraňuje naše umění před dotěrným zrakem obyčejným smrtelníků. Mohu oslavovat lásku, krádeže dobytka, námořní výpravy, bitvy. Zním mytické rodokmeny všech irských královských rodin. Jsou mi známy vlastnosti bylin, pravidla astrologie, matematika a kanonické právo. Ve veřejných soutěžích jsem porazil všechny soupeře. V satiře jsem se zdokonalil tak, že vyvolává kožní onemocnění, dokonce i malomocenství. Jak jsem dokázal v tvé bitvě, umím vládnout i mečem. Jen jednu věc neumím: vyjádřit vděčnost za úkol, kterým mě vyznamenáváš.“

Král, jehož tento dlouhý a jemu cizí proslov rychle unavil, mu s úlevou odpověděl:

„Tohle všechno je mi velice dobře známo. Právě mi oznámili, že nad Anglií již zazněl zpěv slavíka. Až ustanou deště a sněhové vánice, až se slavík navrátí z jižních krajů, předneseš svůj chvalozpěv před mým dvorem a sborem básníků. Dávám ti na to celý rok. Vybrousiš každou hlásku, každé slovo. Odměna, to přece víš, nebude nehodna mých královských zvyků, ani tvých nocí probdělých v inspiraci.“

„Urozený králi, největší odměnou mi bude, když uvidím tvou tvář,“ řekl básník, který byl také dvořanem.

A po několika obřadných úklonách se vzdálil, zatímco v myslí mu již nejasně tanul jeden verš.

Když vypršel vyměřený čas, plný epidemií a vzpour, básník předložil svůj chvalozpěv. Bez jediného nahlédnutí do rukopisu, přednesl zvolna a s jistotou celou skladbu. Král pokyvoval souhlasně hlavou. Všichni ho napodobovali, dokonce i ti, kteří se tlačili u dveří a nerozuměli jedinému slovu. Nakonec král promluvil:

„Přijímám tvé dílo. Je to další vítězství. Každému slovu jsi dodal jeho ryzí význam a každé podstatné jméno jsi doprovodil přívlaskem hodným starých básníků. V celém chvalozpěvu není jediný obraz, jež by nebyli použili klasikové. Bitva se jeví jako nádherné tkanivo mužů a vodou meče je krev. Moře má svého boha a oblaka věští budoucnost. Velice zručně jsi nakládal s rýmem, aliterací, asonancí, přízvuky, triky učené rétoriky, osvědčeným střídáním meter. I kdyby se celá irská literatura vytratila z paměti — *omen absit* —, bylo by možno ji beze zbytku rekonstruovat z tvé klasické ódy. Třicet písařů ji dvanáctkrát přepíše.“

Rozhostilo se ticho a král pokračoval:

„Všechno je, jak má být, a přece se nic nestalo. Krev nám rychleji nepulsuje. Ruce nesáhly po lucích. Nikdo nezbledl. Nikdo nevydal válečný pokřik, nikdo nenastavil hruď Vikingům. Za rok, barde, zatleskáme dalšímu chvalozpěvu. Přijmi na znamení našeho souhlasu toto stříbrné zrcadlo.“

„Děkuji a chápu,“ odpověděl básník.

Hvězdy na nebi znovu nastoupily svou zářivou pouť. V saských pralesích opět zapěl slavík a básník se vrátil se svým dílem, tentokrát podstatně kratším. Nepřednášel zpaměti; předčítal se zjevnou nejistotou, vynecháváje některá místa, jako kdyby jim ani on sám zcela nerozuměl, nebo je nechtěl znesvětit. Byl to divný příběh. Nešlo o popis boje, ale o bitvu samotnou. Ve válečném chaosu se zmítal trojjediný a zároveň jediný Bůh, irská pohanská božstva i ti, kteří o staletí později bojovali na počátku Starší Eddy. Rovněž forma byla zajímavá. Podstatné jmé-

no v jednotném čísle se mohlo pojít se slovesem v množném čísle. Předložky se vymykaly běžně používaným normám. Tvrdost se střídala s měkkostí. Metafory byly svévolné, nebo se alespoň takovými zdály.

Král prohodil několik slov se vzdělanci kolem sebe a zakončil svou řeč takto:

„O tvém prvním chvalozpěvu jsem mohl tvrdit, že je šťastným souhrnem všeho, co se v Irsku opěvovalo. Tento převyšuje všechno předcházející a zároveň je ruší. Bere dech, udivuje, oslňuje. Nezaslouží si ho hlupáci, ale vzdělanci, menšina. Strážcem jediného exempláře bude skříňka ze slonoviny. Od pera, jež vytvořilo tak významnou báseň, můžeme očekávat dílo ještě významnější.“

S úsměvem dodal:

„Jsme bájnými postavami a je třeba připomenout, že v bájích má prvenství číslo tři.“

Básník se odvážil zašeptat:

„Tři dary sudíček, triády a neotřesitelná Trojice.“

Na znamení našeho ocenění přijmi tuto zlatou masku.

„Děkuji, pochopil jsem,“ odpověděl básník.

Znovu nadešel výroční den. Palácovní strážci zpozorovali, že básník žádný rukopis nenese. Král na něj pohlédl s úžasem; jako by to byl někdo jiný. Così, ale nebyl to čas, zbrázdilo a změnilo básníkovy rysy. Oči jako by hleděly do dálky, nebo byly nevidomé. Básník krále poprosil, aby s ním mohl promluvit pár slov. Otroci opustili komnatu.

„Ódu jsi nesložil?“ zeptal se král.

„Složil,“ řekl smutně básník. „Ale kéž by mi to býval náš Pán Ježíš zakázal.“

„Můžeš ji přednést?“

„Neodvažuji se.“

„Dodám ti odvahu, již se ti nedostává,“ prohásil král.

Básník přednesl báseň. Byl to jediný verš. Básník a král si netroufali pronést ho nahlas, vychutnávali ho, jako kdyby to byla tajná modlitba nebo rouhání. Král byl stejně udivený a zničený jako ten druhý. Oba, velice bleďí, na sebe pohlédli.

„V mládí,“ řekl král, „jsem se jednou plavil na západ. Na jednom ostrově jsem viděl stříbrné chrty, rdousící divočáky. Na jiném jsme se nasýtili vůni čarovných jablek. Na dalším jsem viděl ohnivě hradby. A na tom nejvzdálenějším brázdila nebe klenutá, visutá řeka, v jejích vodách pluly lodě a plavaly ryby. To všechno byly zázraky, ale s tvou básní, jež je v sobě nějakým způsobem zahrnuje, jsou nesrovnatelné. Jaká čarodějná moc ti ji vnukla?“

„Za svítání,“ pravil básník, „jsem si uvědomil, že říkám nějaká slova, jež jsem zprvu nechápal. Byla to báseň. Měl jsem pocit, že jsem se dopustil neodpustitelného hříchu proti Duchu Svatému.“

„A teď máme hřích oba,“ zašeptal král. „Poznali jsme dar krásy, který je smrtelníkům zapovězen. Musíme si to odpýkat. Dal jsem ti zrcadlo a zlatou masku; tu je třetí a poslední dar.“

Vložil mu do pravice dýku.

O básníkovi víme, že se usmrtil, jakmile opustil palác; o králi, že se z něho stal žebrák, bloudící po cestách Irska, svého někdejšího království, a že slova básně už nikdy víc nevyšlovil.